

SHTYLLA III: SUNDIMI I LIGJIT

II. MBROJTJA, RESPEKTIMI DHE MEKANIZMAT GARANTUES TË TË DREJTAVE THEMELORE TË NJERIUT

II.E KUADRI NORMATIV DHE MEKANIZMAT GARANTUES MBI EDUKIMIN LIGJOR TË PUBLIKUT

(Përmbledhje ekzekutive)

Edukimi ligjor i publikut fitoi një rëndësi të veçantë, veçanërisht pas analizës së kryer në vitin 2015 nga grupi i ekspertëve të Komisionit të Posaçëm për Reformën në Sistemin e Drejtësisë. Kjo analizë nxori në pah një sërë problemesh dhe nevojën urgjente për projekte të mirëkoordinuara, plane dhe strategji që mund të përmirësojnë edukimin ligjor të qytetarëve.

Referuar situatës aktuale, vlen të theksohet se deri në fund të vitit 2023 janë ndërmarrë disa hapa të rëndësishme për të realizuar informimin, edukimin dhe ndërgjegjësimin e publikut mbi sistemin e drejtësisë përmes përdorimit të mjeteve dhe metodave inovative të komunikimit. Këto masa janë bazuar kryesisht në parashikimet e **Strategjisë së Edukimit Ligjor për Publikun 2019-2023**. Në zbatim të planit të veprimit të hartuar në kuadër të kësaj strategjie gjatë periudhës 2019-2023 janë hartuar dhe publikuar *materiale informuese* në gjuhë të thjeshtë për publikun, të cilat synojnë të shpjegojnë funksionimin e institucioneve të drejtësisë, procedurat që duhet ndjekur, dhe të drejtat e qytetarëve. Këto materiale janë shpërndarë kryesisht përmes faqeve zyrtare të institucioneve dhe mediave sociale, si një përpjekje për të siguruar që qytetarët të kenë akses në informacion të saktë dhe të kuptueshëm.

Strategjia për Edukimin Ligjor të Publikut (SELP), u miratua me vendimin e Kuvendit nr. 47/2019, “Për Miratimin Strategjisë për Edukimin Ligjor të Publikut 2019-2023”. Ky dokument strategjik shërbeu si kuadri i parë rregullues kushtuar në mënyrë specifike Edukimit Ligjor të Publikut (ELP). Strategjia synonte të sigurote një qasje gjithëpërfshirëse dhe të mirëkoordinuar për edukimin ligjor në vend duke promovuar aktivizimin qytetar dhe forcimin e shtetit të së drejtës. Kjo strategji bazohej në katër shtylla kryesore: i) *Përmirësimi i organizimit dhe funksionimit institucional në ofrimin e ELP*; ii) *Garantimi dhe forcimi i bashkëpunimit efektiv ndërinstitutional në nivel kombëtar, rajonal dhe vendor për realizimin e ELP*; iii) *Sigurimi i performancës efektive dhe efiçente të institucioneve publike dhe të pavarura, medias dhe shoqërisë civile*; iv) *Ndërgjegjësimi i publikut për rëndësinë e njohjes së ligjit, të drejtave dhe detyrimeve të tyre, bazuar në nevojat specifike dhe nxitjen e aktivizimit qytetar për forcimin e shtetit të së drejtës*.

Nën koordinimin e Ministrisë së Drejtësisë, në vitin 2020 u hartua edhe Plan i Veprimit të SELP, i cili parashikonte masa dhe aktivitete për institucionet publike dhe jo publike për periudhën 2020-2023 me qëllim rritjen e nivelit të informimit të publikut mbi të drejtat e tyre, kuadrin ligjor në fuqi dhe mjetet që individët kanë në dorë për të aksesuar sistemin e drejtësisë dhe rivendosur në vend të drejtat e tyre të cënuara.

Strategjia i ngarkoi Kuvendit detyrën për ngritjen e Rrjetit Kombëtar të ELP me përbërjen e përfaqësuesve të institucioneve kryesore kushtetuese ose të krijuara me ligj si: Presidenti, Kuvendi, Kryeministria, Avokati i Popullit, Komisioneri për të Drejtën e Informimit dhe Mbrojtjen e të Dhënave Personale etj, përfaqësues të ministrive, institucioneve të drejtësisë, AMA-s, të Radiotelevizionit Shqiptar, dhomave të profesioneve të lira (noter, avokatë, ndërmjetës dhe përmbaruesit gjyqësor privatë), përfaqësues nga Agjencia Kombëtare e Shoqërisë së Informacionit, shoqatat e Bashkive, Këshillit Kombëtar të Shoqërisë Civile, Organizata të Shoqërisë Civile që punojnë për edukimin ligjor të publikut, Organizata Ndërkombëtare dhe fakultetet e drejtësisë. Për koordinimin e Rrjetit u ngritën nga Kuvendi organet e Rrjetit: Komisioni Drejtues i Edukimit Ligjor të Publikut (KDELP) dhe Bordi Këshillimor (BK). Paralelisht me SELP, masat lidhur me edukimin ligjor të publikut kanë qenë të përfshira edhe në dokumente të tjera strategjike si Strategjia Ndërsektoriale e Drejtësisë 2016-2020 dhe 2021-2025 apo Strategjia për Drejtësinë për të Mitur.

Pas miratimit të ligjit nr.111/2017 “Për ndihmën juridike të garantuar nga shteti” sistemi i informimit ligjor të publikut synohej të mbulohej edhe përmes Qendrave të Ndihmës ligjore Falas dhe klinikave të ligjit. Megjithatë, vonesat lidhur me ngritjen e këtyre Qendrave dhe kufizimet buxhetore patën ndikim edhe në realizimin e aktiviteteve të parashikuara në Planin e Veprimit mbi Edukimin Ligjor të Publikut. *Gradualisht, me ngritjen e Qendrave të reja të ndihmës Juridike, Drejtoria e Ndihmës Juridike luan një rol thelbësor lidhur me informimin dhe edukimin ligjor të publikut.*

Gjithashtu, institucionet e sistemit të drejtësisë dhe administratës publike kanë hartuar *Strategjitë dhe Planet e Komunikimit, të cilat vendosin bazat kryesore të nismave të ndërmarrja nga këto institucione lidhur me edukimin ligjor të publikut mbi sistemin e drejtësisë.* Këto përpjekje janë pjesë e një procesi më të gjerë për të krijuar një sistem më të integruar dhe të koordinuar të edukimit ligjor, që synon të fuqizojë qytetarët dhe të përmirësojë qasjen e tyre në drejtësi.

Pavarësisht masave të marra të cilat u evidentuan më sipër, analiza lidhur me zbatimin e SELP tregoi se në më shumë se 40 % të masave të Planit të Veprimit të kësaj strategjie nuk ishin zbatuar në përfundim të periudhës së mbuluar nga ky dokument strategjik. Arsyet lidheshin kryesisht me mungesën e koordinimit midis institucioneve kryesore përgjegjëse dhe Kuvendit lidhur me zbatimin e masave respektive, mungesën e burimeve financiare të nevojshme për realizimin e aktiviteteve lidhur me edukimin ligjor të publikut apo kufizimet lidhur me burimet njerëzore të cilat pamundësonin zbatimin në të njëjtën kohë edhe të detyrave funksionale, edhe të aktiviteteve të edukimit ligjor të publikut.

Analiza ka evidentuar një sërë sfidash që pengojnë arritjen e objektivave të plota të edukimit ligjor si më poshtë:

- **Mungesa e Koordinimit dhe Institucionalizimit:** Edukimi ligjor është realizuar kryesisht nga organizata jofitimprurëse dhe partnerë ndërkombëtarë, pa një qasje të mirëkoordinuar dhe të institucionalizuar. Institucionet shpesh kanë vepruar në mënyrë të fragmentuar, çka ka krijuar boshllëqe në përpjekjet për të përmirësuar qasjen në drejtësi dhe edukimin ligjor.
- **Mungesa e Burimeve Financiare dhe Njerëzore:** Institucionet përballen me kufizime financiare dhe mungesë personeli të trajnuar, duke ndikuar në cilësinë dhe qëndrueshmërinë e programeve të edukimit ligjor, të cilat shpesh janë të varura nga financime të përkohshme.
- **Korniza Ligjore e Përcaktuar Paqartë:** Korniza ligjore ekzistuese shpesh përmend institucionet përgjegjëse për edukimin ligjor, por pa përcaktuar qartë detyrimet dhe përgjegjësitë e tyre. Kjo ka krijuar një mungesë të mekanizmave efektivë të zbatimit.
- **Mungesa e Informacionit të Qartë dhe të Thjeshtë për Qytetarët:** Informacioni ligjor shpesh prezantohet në mënyrë komplekse dhe të vështirë për t'u kuptuar nga qytetarët e zakonshëm. Pavarësisht përpjekjeve për të prodhuar materiale në gjuhë të thjeshtë, ende ka nevojë për përmirësim në thjeshtësimin e ligjeve dhe procedurave ligjore për qytetarët.
- **Mungesa e Ndërgjegjësimin Publik për Edukimin Ligjor:** Shumë qytetarë nuk janë të vetëdijshëm për ekzistencën e burimeve të informimit ligjor, si materialet edukuese, qendrat e ndihmës ligjore falas, ose mundësitë për të marrë këshilla ligjore pa pagesë. Kjo mungesë ndërgjegjësimi e kufizon ndjeshëm qasjen e tyre në sistemin e drejtësisë.
- **Pabarazi në Qasje Gjeografike:** Edukimi ligjor shpesh është i përqendruar në zonat urbane, duke lënë pas zonat rurale dhe të largëta. Qytetarët që jetojnë në këto zona kanë më pak akses në burime ligjore dhe shërbime informuese, gjë që çon në një pabarazi të ndjeshme në qasje.
- **Barriera Gjuhësore dhe Kulturore për Grupet Vulnerabël:** Grupet vulnerabël, përfshirë komunitetin Rom, njerëzit me aftësi të kufizuara dhe viktimat e dhunës në familje, përballen me pengesa specifike gjuhësore dhe kulturore që e bëjnë më të vështirë marrjen e informacionit të nevojshëm ligjor. Mungesa e materialeve edukuese të përshtatura për këto grupe thëllon përjashtimin e tyre nga qasja në drejtësi.
- **Kufizimet e Infrastrukturës Digjitale dhe Teknologjike:** Mungesa e mjeteve të avancuara teknologjike për përhapjen e informacionit pengon aftësinë e qytetarëve për të marrë informacion ligjor në mënyrë të qasshme dhe efikase. Ndërkohë që disa përpjekje janë bërë për të përdorur platforma digjitale, këto masa janë të pamjaftueshme për të përfshirë të gjithë popullsinë, veçanërisht ata që nuk kanë qasje të rregullt në internet.
- **Fragmentimi i Programeve dhe Projekteve të Edukimit Ligjor:** Shumë programe të edukimit ligjor realizohen në mënyrë të izoluar dhe të përkohshme, shpesh të varura

nga financimet e donatorëve ndërkombëtarë. Ky fragmentim e bën të vështirë ndërtimin e një sistemi të qëndrueshëm dhe afatgjatë për edukimin ligjor, duke sjellë ndërprerje në përpjekjet për informimin e qytetarëve.

- **Mungesa e Vlerësimit të Nevojave të Qytetarëve:** Nuk ka pasur një analizë të plotë për të vlerësuar nevojat specifike të qytetarëve për edukim ligjor. Mungesa e të dhënave të detajuara për grupe të ndryshme demografike, e bën të vështirë zhvillimin e programeve të përshtatura dhe efektive.
- **Përfshirja e Medias dhe Rrjeteve Sociale:** Edhe pse disa institucione kanë nisur të përdorin mediat sociale dhe platformat digjitale për informim, ka ende shumë vend për përmirësim, në përdorimin e këtyre kanaleve për të arritur një audiencë më të gjerë dhe për të promovuar informimin ligjor në mënyrë inovative.

Në referim të situatës dhe problematikave të evidentuara më lart, vërehen një sërë faktorësh të cilët ndikojnë ende në ekzistencën e një situatë problematike sa i takon Edukimit Ligjor të Publikut. Rëndësia e këtij procesi, e cila u evidentua më sipër, bën të mundur ekzistencën e një ndërgjegjësimi dhe presioni pozitiv nga ana e qytetarëve, në lidhje me zbatimin në praktikë të të drejtave kushtetuese e ligjore të tyre nga ana e institucioneve publike, duke rritur kështu llogaridhënien dhe forcuar shtetin e së drejtës.

Adresimi i situatës së Edukimit Ligjor të Publikut dhe përmirësimi i njohurive mbi ligjin dhe të drejtën e zbatueshme në vend duhet të evidentohet përmes një vlerësimi kombëtar të situatës, i cili nuk u ndërмор në mënyrë të thelluar në fazën e hartimit të SELP.

Përcaktimi i qartë i kornizës institucionale për të evidentuar institucionet përgjegjëse të edukimit ligjor, si dhe gjetja e mekanizmave të përshtatshëm institucional për të mirëkoordinuar masat kombëtare të edukimit ligjor është prioritet me qëllim mos përsëritjen e praktikës së zbatimit të SELP 2019-2023, ku 40 % e masave mbeten pazbatuara.

Edukimi ligjor i publikut duhet të ndërmerret duke pasur në fokus qytetarin, i cili jo domosdoshmërisht zotëron njohuri juridike, duke krijuar kështu një informacion të përshtatshëm në gjuhë të thjeshtë dhe të qartë, që referon tek të drejtat dhe detyrimet kryesore kushtetuese e ligjore.

Një çështje mjaft e rëndësishme, e cila duhet të adresohet për të përmirësuar situatën e edukimit ligjor është dhe ndërgjegjësimi për t'ju qasur këtij edukimi/informacioni. *Krijimi i infrastrukturës së përshtatshme, e cila shmang barrierat gjeografike dhe gjuhësore*, veçanërisht për grupet vulnerabël, do e bëjë edukimin ligjor një fenomen të prekshëm në praktikë dhe jo vetëm objektiv strategjik i pazbatuar.

Element kryesor për të bërë të zbatueshme të gjithë çështjet për zgjidhjet e listuara, është dhe *planifikimi dhe krijimi i burimeve financiare të qëndrueshme* për të ndërmarrë masa konkrete afat-mesme dhe afatgjata sa i takon edukimit ligjor të publikut. Mos ekzistenca e burimeve financiare të qëndrueshme e bën të pa zbatueshëm çdo hap të ndërmarrë në lidhje me këtë fushë.

Përmirësimi në praktikë i të gjithë elementëve që nevojiten për të pasur një sistem efektiv të edukimit ligjor do të bëjë të mundur që qytetarët shqiptarë për përmirësojnë njohuritë e tyre mbi të drejtat kushtetuese e ligjore e të rrisin kërkesën e llogarisë ndaj institucioneve publike duke kontribuar kështu në funksionimin e një nga elementëve kryesorë të shtetit të së drejtës.

Hartuar nga Ekspertët e Nivelit të Lartë:

Prof.Asoc.Dr. Nadia Rusi

Ina Xhepa MSc